Досліджуємо «Золоту підкову Черкащини»

Чудового березневого ранку ми вирушаємо в подорож з наміром вивчити, дослідити, пізнати свій рідний край, свою малу Батьківщину.

Узгодивши напередодні маршрут, вирішили рухатись вздовж траси Умань-Черкаси. Ретельно вивчили карту, співставили можливості з бажаннями, скористалися Інтернет-ресурсами і вирушили в дорогу.

В першу чергу маємо намір дослідити витоки трипільської культури. Давні поселення, що займали площу між селами Тальянки та Легедзине, нараховують 450га, саме вони є найбільшими в світі заповідниками трипільської культури. Велика кількість розміщеної інформації в Інтернеті, переконливо підбадьорили нас, що треба шукати такий собі «музейний комплекс» саме в **с. Легедзино** з експозиційними залами на трипільську тематику, гончарню, де виготовлятимуться сувеніри.

Приміщення музею ознаменувалось гордою назвою «Фельдшерсько-акушерський пункт, заходити з другого боку». «Древні тропи трипільців» (дошки, прокладені серед свіжого болота) вели до центрального входу у музей. Вікна другого поверху красномовно свідчили про те, що експозиція знаходиться саме тут. Обійшовши фельдшерсько-акушерський пункт, який в суботу виявився зачиненим, ми оглянули будиночки — реконструкції трипільських жител, які знаходились неподалік.



Сама крайня споруда має вигляд недобудованої або не призначеної для житла.



Інші будівлі трипільців – більш облаштовані. Попереду –дерев'яна трипільська хата, майже впритул до неї – гончарна майстерня.



Стіни гончарні обмазані глиною та розмальовані геометричним орнаментом, під стріхою – культовий знак сонця.



Двері виявились незачиненими, тож заглянули всередину. На нас війнуло приємним запахом сіна і полови. Замазані глиною з соломою стіни, перестінки, підлога та стеля переконливо свідчать, що ні зимова негода, ні весняна сльота не заподіють шкоди трипільському житлу.

P.S. Жаль трипільців, вимерли внаслідок економічної кризи!

Наступний пункт краєзнавчої розвідки – **с.Тальянки** Тальнівського району Черкаської області. Тут заплановано відвідати Свято-Миколаївський чоловічий православний монастир. Місцеві жителі, на наші розпитування про святиню, нічого конкретного відповісти не змогли. Церковні куполи були видні здаля, тож поїхали в центр села. Споруда не нагадувала монастир, побудована не так давно в православному стилі (нагадує форму хреста), господарські та житлові будівлі монахів відсутні. За всіма ознаками це – місцева Свято-Покровська церква.



Як виявилося пізніше, в приміщенні колишнього монастиря функціонує Тальянківський технікум. Ну що ж, іншого разу підготуємось до мандрівки краще, проявимо кмітливість у пошуках, будемо наполегливішими у спілкуванні з місцевими жителями і обов’язково відвідаємо монастир.

Слідуюча зупинка, **місто Тальне** – резиденція мисливського замку графа Шувалова, у якому в недалекому майбутньому відкриють музей трипільської культури. Майже зовсім не плутаючись (за що щиро вдячні порадам автору веб-сторінки http://www.castles.com.ua/talne.html) добрались до потрібної вулички. Десь тут поблизу має бути ще один ровесник замку – будиночок з левами біля входу і цифрою «1903» на фронтоні під крилами різьбленого лебедя.



Зараз у цій будівлі розміщена редакція Тальнівської районної газети «Колос». А ось і лебідь.



А ця дивна істота колись раніше була левом. Місцеві жителі вирішили надати виразності образу звіра і суперестетично, дбайливою рукою домалювали голубою фарбою очі та ніс. Архітектурні мотиви споруди (арковий пояс на рівні лавок, що умовно позначають спинки сидінь) характерні для оформлення синаґоґ.



Розташована будівля недалеко біля замку Шувалових. Через лобове скло автомобіля розглядаємо палац, який вражає своєю величчю та шляхетністю.



Спершу це був дерев’яний мисливський будиночок, але після нищівної пожежі, голландець Клевенсон, на замовлення графа, розпочав будівництво кам’яного замку. Цеглу привезли з Данії, дах і дерево - з Голландії, сантехніку - з Санкт-Петербурга. Архітектор створював замок в стилі французького Ренесансу кінця XIX ст. Йому вдалося у досить невеликому об’ємі поєднати три башти, фахверк, парадний ренесансно-пишний вхід, романтичні дахи, вкриті черепицею. Відомо, що Клевенсон здійснював головне керівництво будівельними роботами, підсобні ж виконували робітники із Одеси, якими керував прораб – Ахраб. Тепер чітко прослідковується зв’язок між замком Шувалова та попередньою спорудою, ймовірною синагогою. А що, попрацювали, і молитись!



На будівництві трудилось більше сотні робітників. Збереглися відомості про страйк, який вони вчинили 1903 року, вимагаючи підвищення платні й 12-годинний робочий день: «Не нарушая порядка и спокойствия, разошлись по местечку, проводя день этот в праздности». Утім, страйкарів задовольнило те, що прикажчик видав «на чай 12 рублей», після чого всі повернулися до роботи.

Перелізши через огорожу, саме в тому місці, де на видноті прибита табличка: «Стороннім вхід заборонено» ми ближче «познайомилися зі сторожами», які задушевно зустріли нас на імпровізованому дворі за металічним забором.

Сумно, скорботно виглядає колишнє убранство палацу. Побиті дощем рожеві стіни, облізлі вікна першого поверху, понівечені сходи та двері, торішні бур’яни, сміття, безлад, покинуте будівництво…



Дуже довго шукали пристойний вид, щоб можна було сфотографувати. Вісім млн. гривень виділені для ремонту мисливського палацу, в рамках державної програми “Золота підкова Черкащини” мокнуть під дощем неподалік у вигляді труб для водогону, проглядаються і у новій металочерепичній покрівлі, і у частково встановлених нових вікнах. Прикро, що у Тальному руйнується те, що було, принаймні, у задовільному стані якихось десять років тому.



Вцілів герб Шувалова із зображенням єдинорога і загадковим написом латиною «providential duce», що у перекладі означає: «заповіт вождів».



Самого ж графа поховали на території щебеневого заводу. Знайдені надгробки перенесли на територію мисливських угідь.



У прилеглій лісопарковій зоні знаходиться міський стадіон та гуртожиток. Якби не ці державні заклади, до наших днів навряд чи

збереглися б у нормальному стані господарські споруди замку. Ще один елемент господарської частини представлений ось таким погрібком.



Віковічний, сповнений духу таємничості, справжній ліс з величезних дубів та грабів обрамляє те, що залишилось від замку. Подекуди зустрічаються і височенні фруктові дерева, які конкурують за місце під сонцем.



Тут мабуть постійно прохолодно і сиро, навіть улітку, бо всі дерева та чагарники вкриті мохом, особливо у місцях поблизу річки Тальянки.



Парк закінчується скелястим обривом, на якому юні тальнівчани постійно залишають свої автографи та мітять місця перебування на згадку прийдешнім поколінням. За легендою саме в цьому місці трагічно обірвалася доля двох закоханих сердець.



Було це давно. Полюбив бідний кріпак Степан панночку (графа Шувалова племінницю), не за добро та коні, а за сині очі, біляві коси, добре серце. Та й вона йому відповіла взаємністю. Вибігала після заходу сонця до нього в ліс і щебетала, як та пташечка. Та не дадуть злі люди добру і коханню зжитись, серцю бідному з багатим з'єднатися. Донесли графу Шувалову. Розсердився той, кров'ю очі налилися. Наказав своїм слугам Степана впіймати та й убити за те, що осмілився графського роду дотронутися. Дізналась молода пані, що з її коханим дядько зробив, вся в сльозах вибігла з воріт багатого маєтку та й зникла у лісі. А на ранок знайшли її тіло біля річки, над якою височіла горбата скеля; на ній засохли тоненькі цівочки крові. Скеля ніби плакала над розбитим коханням бідного парубка та багатої пані. А скелю ту з того часу прозвали скелею Кохання, назва якої збереглася і дотепер.



Зі щирим захопленням від побаченого (навіть у такому стані) прощаємось з екзотичним мисливським замком, виїжджаємо з Тального і по Черкаській трасі добираємось до місця наступної зупинки - **с. Вільхівець Звенигородського району.**

Садиба-музей В.Чорновола, як і замок Шувалова, теж включена до числа туристичних об’єктів Золотої підкови Черкащини.



Проте тут роботи по відбудові йшли швидко та жваво. Будівельники Катеринопільського СП "Агрошляхбуд" повністю демонтували стару хату, залишивши лише піч, і вже потім звели абсолютно новий будиночок, який коштував державі кругленьку суму грошей.



Окрім самої садиби реконструйовано хлів, гараж, пасіку.



У дворі – бюст колишнього лідера Руху.



Спорудили на місці старої – новеньку криничку. Джерельної води ми так і не скуштували, завадив важкий замок на лядах.



Аби туристи змогли обійти хату з усіх боків упорядковано доріжки, для відпочинку побудували новеньку альтанку.



Криниця та альтанка виконані в однаковому стилістичному образі, трохи праворуч видно ще одну споруду такої ж техніки виконання. Було висунуто декілька гіпотез про функціональну придатність жолобків, але остаточного висновку ми так і не дійшли.



Оцінити рівень художнього оформлення експозиції, що висвітлює життя та діяльність відомого правозахисника, політичного діяча, публіциста, журналіста, Героя України В'ячеслава Максимовича не вдалося, оскільки графік роботи сповіщував про те, що музей потрібно відвідувати з 9-18 (обід з 13-14).



Так і не дочекавшись працівника з обіду ми вирушили далі. Наступний пункт подорожі – **Звенигородський** краєзнавчий музей, який вітав нас вже звичними зачиненими дверима. У **Ватутіно** вирішили вже й не заїжджати. Тенденція краєзнавчих музеїв не працювати у вихідні дні явно спрацьовує не на нашу користь. **Стецівський** етнографічний музей теж навряд чи відкритий, оскільки музей млинарства, за твердженнями знайомих, знаходиться в школі. Крім кочегарів, певно, в суботу нікого не застанемо.

Наступна краєзнавча зупинка – батьківщина Тараса Шевченка, яка об'єднує три села: Моринці, Керелівку (з 1929 року село носить назву Шевченкове) і Будище.

Наш тур по Кобзаревій землі почався з відвідин літературно-меморіального музею у **с. Шевченковому**. Цікаво і змістовно екскурсовод провела нас залами, розповіла про експозицію у кожній кімнаті, повідала про життєвий і творчий шлях поета.



Дід Тараса по батькові, Іван Андрійович, народився близько 1740 року. Брав участь у Коліївщині 1768 року, але уникнув покарання. Прожив довге,

понад 100 років, життя. За професією був шевцем, звідси походить прізвище роду.



В садибі батьків Тараса (де він прожив до 14 років) експонуються речі побуту: стіл і лава з батьківської хати, речі старшого брата Микити.



Побут української хати відображено ще в одній експозиції. Це ткацький верстат. Він був не у кожній хаті, лише у заможних людей.



Широко представлені документи й речі, які стосуються не стільки самого поета, скільки часу, у якому він жив. А ось так виглядає убранство оселі панів.



На місці, де колись стояла хата, нині стоїть пам’ятник юного босоногого Тараса.



А копія хати, з повністю збереженими розмірами, перенесена у глибину обійстя. Як і два століття тому вона зустрічає гостей п’янкими пахощами сухого зілля і квітів, вишитими рушниками, старовинними іконами. Тут і зона побуту (кухонний інвентар, піч, розписний полумисок), зона відпочинку (піч з другого боку, колиска для немовляти, стіл, лави), зона для молитви (ікони та лампадка у кутку).



У саду, який спускається до копанки, – могила матері Тараса. Вона померла у сорокарічному віці. Катерина Бойко за любов до Григорія Шевченка пожертвувала своєю свободою і стала кріпачкою.

У садибі подружжя Шевченків проживало з середини 1816 року. А до того мешкало в хаті маминого батька – поетового дідуся Якима та в оселі, що стояла поруч, де й народився Тарас. Власником її був селянин Андрій Колесник (по вуличному Копій), який відзначався бунтівною вдачею і відбував ув'язнення. Хата в той час стояла порожньою, отож домовилися, що молоде подружжя перейде туди жити. Копій, який згодом утік з тюрми й переховувався в навколишніх місцях, проти того теж нібито нічого не мав. Але час від часу вночі навідувався до рідної домівки – поїсти, а то й просто сховатися, що сіяло тривогу. Отож дід Яким зібрав сімейну раду, на якій вирішили: скинутися грішми і за 200 карбованців асигнаціями придбати садибу, яка продавалася у сусідньому селі.

Щоб краще пройнятися духом Кобзаря, оглянули за кількасот метрів і хату дяка Богородського, де малий Тарас навчався грамоти. Вона оригінальна, тому зберігається під спеціальним накриттям.

У творчості Тараса Шевченка часто згадуються вітряки. Виявляється у цьому краю, на відносно невеликій території, їх було декілька десятків. Зараз зберігся лише один – **у селі Будище.** Тож прямуємо туди.



Відвідуємо маєток, літню дачу Павла Енгельгарда, який приїжджав сюди з сім’єю аби відпочивати, полювати, набратися позитивної енергетики. У їхньому будинку, що стояв серед розкішного англійського парку, малий Тарас козачкував.



До нашого часу в парку збереглися дуби, які називають Шевченковими. За переказами, в дуплі одного з них Тарас ховав свої малюнки.



Існує така легенда, що село спочатку називалось чи Ходачки, чи Кодачки. На шляху до Лисянки Шевченко зупинився тут перепочити. Село було бідне і мале (хат з десяток). Селяни почали жалітися на своє тяжке життя. «Злидні заїдають нас»,— хитали головами діди. Поет слухав. Чоло його хмурнішало. І йому захотілося вселити цим людям віру в щасливе прийдешнє. Прощаючись, він їм сказав: «Буде ще і на вашій вулиці свято». А слова «буде ще» сільські мешканці перенесли на назву села.

Напівдорозі між Керелівкою і Моринцями розкинулося іще одне сільце з дивною назвою **Шампань**. Як стверджують місцеві жителі, тут якийсь час стояв обоз французьких солдатів у 1812 році. Це ж як і скільки треба було випити шампанського французьким солдатам, щоб так українське село назвали? Солдати видно знались на традиціях розпиття напоїв.



В **Моринцях** музей вже було закрито. Що ж, субота - короткий день. Про назву села свідчать кілька легенд. Перша твердить, що село назвали Моринцями тому, що першими його жителями були переселенці від моря. Друга легенда говорить, що жителі села займалися збиранням меду диких бджіл, а для цього морили їх, від цього жителів називали морянами, а село -

Моринцями. В третій легенді йдеться, що перші поселенці у дуже великій кількості вимерли від чуми, яку в народі того часу називали "мором".

Село справляє досить приємне враження. Асфальтоване покриття, чистенькі вулички, чепурненькі будиночки. Місцеві жителі докладно розповіли як потрапити до музейного комплексу.



Початок огляду ознаменувався гарно відремонтованою сільською школою, новозбудованим адміністративним будиночком та капличкою, зроблених фінським зрубом.



Навпроти – реконструйована хата (діда по матері) Якима Бойка та хата з діючою кузнею місцевого коваля-розбишаки Колесника. На обійсті діда відтворена клуня. Пасіка представлена двома видами вуликів.





Внизу — ставок, навколо пагорби, на яких вже просинається від зимового сну догляданий фруктовий сад. Пахне свіжістю, молодою травичкою, набубнявілими бруньками. Приємними звуками сільського весілля гомонять Моринці. Відлуння чужого щастя долітає до нас з протилежного боку села. Треба їхати, скоро почне сутеніти.



Останній пункт нашої подорожі – географічний центр України. Він має координати 49 градусі 01 хвилина 39 секунд північної широти і 31 градус 28 хвилин 58 секунд східної довготи і знаходиться на північній **околиці села Мар'янівка поблизу райцентру Шпола** Черкаської області. А геометричний центр України знаходиться у містечку Добровеличівка Кіровоградської області. Який центр правільніший?



Готуючи звіт про нашу подорож поперечитувала багато літератури, проглянула сотні сайтів в Інтернеті, книжок з легендами нашого краю і прийшла до висновку, що досліджено лише малесеньку частину великого айсберга славетної історії українського народу. Багато чого не відвідали, не дослідили достовірність і вірогідність прочитаної та почутої інформації. Наступна експедиція буде спрямована на поглиблення та поширення отриманих знань у ході вже опанованого нами маршруту, категорія складності підвищиться, і, ймовірно, може відбуватися в такій послідовності:

Легедзино

1. Все таки побувати в музеї трипільської культури (якщо фельдшерсько-акушерський пункт дійсно музей) та безпосередньо на самих розкопках, які проводять лише в теплу пору року.

2. Пам'ятник бійцям Окремої Коломийської прикордонної комендатури та загиблим на війні собакам (мабуть в одному і тому ж місці). Серед відступаючих загонів Червоної Армії був окремий батальйон Коломійського прикордонного загону, що мав в своєму розпорядженні 250

службових собак. В липні 1941 року вони піднялися в останню атаку, щоб ціною власних життів захистити підступи до Києва. В ході затяжних боїв військове керівництво неодноразово пропонувало майору Лопатіну вівчарок відпустити, але він не робив цього, хоч і проблематично було годувати і утримувати чотириногих «прикордонників». Але в найкритичніший момент нескінченних німецьких атак поблизу села Легедзино, коли командир відчув, що більше не встояти, він послав в атаку на фашистів... собак. Старожили дотепер пам'ятають нестямні панічні крики, гавкіт і рик, що долинав навкруги. Навіть поранені, хвостаті бійці в передсмертній судомі вчіплювалися в горла ворогам. Німецькі загарбники, не чекаючи такого опору, мусили відступили. І цілком справедливо (хай і запізно — напередодні 9 травня 2003 року) на околиці села, в тому місці, де закінчився цей бій, був встановлений пам'ятник в честь прикордонників та їх чотириногих помічників.

с.Тальянки

3. Чоловічий монастир (в приміщенні Тальянківського технікуму).

4. Земський банк (згадується в літературі)

м. Тальне

5. Довідатися де знаходиться могила Софії Потоцької. Колись, ще в дитинстві, слухаючи екскурсовода в Софієвці, запам’ятала, що Софія Потоцька померла у 1822 році в Берліні, але заповідала, щоб її поховали в Україні. У той час трупи перевозити з країни в країну не дозволяли, тож її дочки одягнули в дорожній костюм, посадили в карету і так переправили мертву матір через кордон. Софію ховають в Умані у православній церкві, але з середини 40-х років XIX ст. внаслідок землетрусу стіни церкви тріскаються, що дало привід вимагати міщанам перепоховати Потоцьку. Це робить одна з її дочок, яка везе труну матері у свій маєток в Тальне. Софію ховають удруге біля міської церкви. Вже у XX ст. церкву руйнують і на її місці будують хлібзавод. Досі могилу графині не знайдено.

6. Могила графа П. Шувалова на території щебеневого заводу.

7. Завод мінеральних вод. В народі говорять «Тальнівська вода – ні пользи ні вреда!». Дослідити справедливість твердження усної народної творчості. Можлива виробнича екскурсія.

с.Шевченкове

8. Могила батька Т.Г.Шевченка – Григорія Івановича Шевченка, 1825 рік, пам’ятка історії, знаходиться у центрі села, впорядкована у 1989 році.

с. Будище

9. Музейна кімната в школі (колишня літня дача Енгельгардта).

10. Приміщення, де працювали управитель і челядь, винний льох.

11. На території села організоване одне з найбільших птахівничих господарств в Україні (чи дійсно так?).

12. Функціонує ЗАТ санаторій «Мошногір’я» (уточнити, свідчення можуть бути невірними).

13. Урочище Гупалівщина з плесом древнього озера – історична місцевість повстання гайдамаків.

Моринці

14. Криниця, з якої 13-літній Тарас, що вчився малярства у дяка, носив воду школярам.

15. У Моринському лісництві є величезний вольєр з дикими кабанами. Розташоване лісництво на виїзді із Моринців до Почапинців.

16. Історія села Моринці значно давніша ніж 358 років, про це, принаймні, свідчать залишки оборонних валів часів Ярослава Мудрого.

17. Під час війни у моринських лісах діяв партизанський загін, створений 1943 року. В його складі перебували й жителі села. Після наступу фашистів 14 січня 1944 року в районі старого лісництва відбувся бій. Партизани відступили до шестиринських лісів, після чого з’єдналися з частинами танкової дивізії та продовжили бій за визволення рідної землі. До

сьогоднішнього дня в лісі збереглася хата, яка була партизанським штабом в ті часи.